

ZAKLJUČNO POROČILO
O REZULTATIH OPRAVLJENEGA RAZISKOVALNEGA DELA
NA PROJEKTU V OKVIRU CILJNEGA RAZISKOVALNEGA
PROGRAMA (CRP) »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006-2013«

REPUBLIKA SLOVENIJA
 NOSILEC JAVNEGA POOLASTILA
 JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
 REPUBLIKE SLOVENIJE, LJUBLJANA 3

I. Predstavitev osnovnih podatkov raziskovalnega projekta:

Datum prijave:	28-04-2008	Sig. z.:	0110
Šifra zadeve:	63113-330/2008	Pril.:	
		Vrednost:	

1. Naziv težišča v okviru CRP:

Povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja

2. Šifra projekta:

V5-0301

3. Naslov projekta:

Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

3. Naslov projekta

3.1. Naslov projekta v slovenskem jeziku:

Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

3.2. Naslov projekta v angleškem jeziku:

The role of small and medium size towns for development of urban areas

4. Ključne besede projekta

4.1. Ključne besede projekta v slovenskem jeziku:

majhna in srednje velika mesta, urbani razvoj, merila in kazalniki, pilotni primeri

4.2. Ključne besede projekta v angleškem jeziku:

small and medium size towns, urban development, criteria and indicators, case studies

5. Naziv nosilne raziskovalne organizacije:

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo

5.1. Seznam sodelujočih raziskovalnih organizacij (RO):

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo

6. Sofinancer/sofinancerji:

Ministrstvo za okolje in prostor

7. Šifra ter ime in priimek vodje projekta:

5764

Anton Prosen

Datum: 18.04.2008

Podpis vodje projekta:

izr. prof. dr. Anton Prosen

Po pooblastilu dekan FGG
prof. dr. Bojan Majes

Podpis in žig izvajalca:

prof. dr. Andreja Kocijančič

II. Vsebinska struktura zaključnega poročila o rezultatih raziskovalnega projekta v okviru CRP

1. Cilji projekta:

1.1. Ali so bili cilji projekta doseženi?

- ☒ a) v celoti
☐ b) delno
☐ c) ne

Če b) in c), je potrebna utemeljitev.

1.2. Ali so se cilji projekta med raziskavo spremenili?

- ☐ a) da
☒ b) ne

Če so se, je potrebna utemeljitev:

2. Vsebinsko poročilo o realizaciji predloženega programa dela¹:

Projekt bo v celot zaključen v skladu s pogodbo, konec aprila 2008. V začetni fazi projekta (1. in 2. fazno poročilo 2007) so bila pridobljena vsa relevantna gradiva in podatki za izdelavo analiz in raziskav o vlogi majhnih in srednje velikih mest (v nadaljevanju MSVM) za urbano omrežje Slovenije. Rezultate projekta, delovno hipotezo in metodo dela lahko prikažemo po vsebinskih sklopih:

ANALIZA RELEVANTNIH GRADIV ZA PROUČEVANJE MSVM:

- Prikaz različnih pristopov proučevanja majhnih in srednje velikih mest (administrativni pristop, morfološki pristop, funkcionalni pristop)
- Pregled različnih opredelitev pojmov mestnih in regionalnih območij (mesto, obmestje, mestna regija, regionalna območja, morfološka urbana območja, urbana aglomeracija, funkcionalna urbana območja)
- Različno razumevanje majhnih in srednje velikih mest (kvantitativna definicija MSVM, kvalitativna definicija MSVM, MSVM v prostorskem pomenu, definicija MSVM na podlagi funkcijske opremljenosti naselij)
- Pregled uporabljenih meril in kazalnikov za proučevanje majhnih in srednje velikih mest (mednarodni projekti in slovenski prispevek k določanju MSVM)
- Pregled na področju pravne ureditve za določanje mest in njihovih funkcij v Sloveniji

DELOVNA HIPOTEZA

Na podlagi analize obravnavane problematike je bila postavljena delovna hipoteza, da je omrežje MSVM ključno ogrožje za uresničevanje ciljev trajnostnega policentričnega prostorskega (urbanega) razvoja na vseh ravneh. Ob tem pa je bilo še posebej izpostavljena trditev, da imajo policentrična urbana območja dveh ali več malih do srednje velikih mest velik razvojni potencial, ki še ni dovolj raziskan in izkoriščen.

Z empirično raziskavo, ki je zajela vsa mesta in naselja mestnega značaja v Sloveniji in na posebej izbranih primerih (Postojna, Gornje Gorenjsko soemstje in Maribor), smo opredeliti pomen MSVM za policentrični razvoj Slovenije, ugotovili njihovo vpetost v urbano omrežje oziroma njihovo strukturno in funkcijsko povezanost ter aktualen in potencialen obseg sodelovanja na medobčinski ravni (na podlagi izvedene ankete).

METODA DELA:

- Prikaz problematike neenotnega pristopa k zbiranju podatkov na različnih ravneh in za različne časovne preseke
- Izdelana je bila dvostopenjsko analiza MSVM na makro in mikro ravni opazovanja.

Raziskava na makro ravni je bila izvedena za celotno urbano omrežje v Sloveniji. Uporabljena sta bila tako kvantitativni kot kvalitativni pristop k izdelavi analize MSVM. Prvi del (makro analiza) je obsegal kvantitativno analizo. Analiza je temeljila na podlagi izdelanega nabora kazalnikov in meril za opredeljevanje MSVM, ki bil oblikovan s pomočjo primerjalne študije naborov kazalnikov relevantnih domačih in tujih raziskav

¹ Potrebno je napisati vsebinsko raziskovalno poročilo, kjer mora biti na kratko predstavljen program dela z raziskovalno hipotezo in metodološko-teoretičen opis raziskovanja pri njenem preverjanju ali zavračanju vključno s pridobljenimi rezultati projekta.

(Pavlin, B. et al. 2003, Ravbar M. 2003, Vrišer, I. 1995, RePUS, 2006, ESPON 1.4.1, 2006, CONSPACE 2005, Urban Audit 2006 in drugi). Na ta način smo želeli zagotoviti možnost primerjave MSVM v slovenskem urbanem omrežju z MSVM v urbanih omrežjih drugih evropskih držav.

Za določanje MSVM v Sloveniji (merila in kazalniki so bili prilagojeni posebej za majhna in posebej za srednje velika mesta) je bilo v analizo vključenih 104 mestnih območij, med njimi tudi največji mestni območji Ljubljana in Maribor. Uporabljena merila so bila razvrščena v tri skupine: formalna, morfološko/fiziognomska in funkcijska. Oblikovana so bila tako, da omenjena večja mestna območja ne morejo bistveno vplivati na objektivnost ostalih rezultatov. Hkrati smo izhajali iz ničelne hipoteze, da ne vemo, kje postaviti mejo med majhnimi in srednje velikimi mesti. Poelg tega smo upoštevali, da med mestom in okolico namesto ostre meje nastaja širok prehodni prostor, imenovan obmestje, ki v zadnjem času doživlja velike spremembe. Ker sta mesto in njegovo obmestje tesno povezana, smo ju obravnavali skupaj, kot mestno območje, kamor so vključene tudi vse spremembe, ki se dogajajo na relaciji mesto – obmestje.

Drug del analize MSVM je bil izveden s pomočjo kvalitativnega pristopa ki je temeljil na opisu urbanega omrežja ter analizi podatkov, pridobljenih z anketnim vprašalnikom. Vrednost te metode dela je večplastna, saj smo z njo dopolnili in podrobneje razčlenili informacije, ki smo jih sicer pridobili na podlagi analize drugih pisnih virov in dokumentov (SPRS 2004, SRS 2005, ZLS 2005, Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje Slovenije 2006, ZPN 2007, in drugi). Hkrati smo pridobili tudi oceno stanja in razvojnih potreb ter možnosti povezovanja med naselji glede na izkušnje iz prakse. V anketo smo vključili 156 mestnih naselij in naselij mestnih območij, ki jih je za potrebe statističnih raziskovanja določil Statistični urad Republike Slovenije (Pavlin, B. et al. 2003). S tem smo nekoliko razširili število opazovanih mest in mestnih naselij, saj smo na ta način pričakovali kakovostnejše rezultate kvalitativnega dela raziskave.

S pomočjo kvalitativne analize smo tako poleg vprašanj o vlogi in pomenu MSVM v policentričnem urbanem omrežju odgovorili tudi na vprašanja glede sedanjega in potencialnega povezovanja urbanih središč v somestja, kar lahko še posebej prispeva h krepitvi urbanih središč v nekaterih manj razvitih območjih. Dobljene rezultate smo še dodatno utemeljili z uporabo statističnih metod za preizkušanje statistične povezanosti med dvema spremenljivkama.

Drug del (mikro analiza) je bila namenjena predvsem izdelavi študije primerov mestnih naselij na mikro ravni. Izbrani primeri so: Maribor, Postojna in zgornje gorenjsko somestje Jesenice - Radovljica – Bled. Kvantitativni pristop je temeljil na izdelanem naboru kazalnikov, ki je prilagojen predvsem posebnostim slovenskega urbanega omrežja, kar pomeni tudi izbor kazalnikov, s katerimi lahko opredelimo somestja in njihovo vlogo v urbanem omrežju. Z analizo testnih primerov smo odgovorili tudi na dodatno raziskovalno vprašanje o vlogi povezovanja mest v somestja.

REZULTATI PROJEKTA

V Sloveniji delitev mest na majhna, srednje velika in velika mesta ni dorečena, kar predstavlja težavo. Vlada RS določa samo status mest, kar ni dovolj za njihovo delitev. Za določitev vloge MSVM jih je bilo treba najprej opredeliti. Tako smo najprej na osnovi domače in tuje literature izbrali najprimernejše kriterije, s katerimi smo določili 62 majhnih in 10 srednje velikih mest (edino Ljubljana ustreza merilom za veliko mesto). Izbrana merila so prilagojena slovenskim razmeram, so merljiva in imajo trajnostni značaj.

Ugotovljeno je bilo, da v Sloveniji na splošno primanjkuje več srednje velikih mest z več

kot 30.000 prebivalci, ki bi bila glavni regionalni nosilci razvoja. Imamo samo 10 srednje velikih mest oziroma somestij: Celje, Izola-Koper, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto in Nova Gorica, Jesenice, Kranj in Ptuj.. Tako imamo v Sloveniji devet potencialnih regionalnih središč (Koper in Izola, ki sta vsak zase opredeljena kot srednje veliko mesto, se povezujeta v somestje), manjkata le še močnejši središči regionalnega pomena na Koroškem in Kočevskem.

Vloga majhnih mest je zaradi njihovega prehitrega razvoja in poselitvene privlačnosti težko določljiva. V večini primerov gre za lokalna središča ene ali več občin. Na drugi strani imamo tudi majhna mesta z več kot 10.000 prebivalci, ki dobivajo vse bolj regionalno pomembne poteze. Za ta majhna mesta, ki so po številu prebivalcev velika, je značilna premajhna centralnost in preozka specializacija gospodarstva v preteklosti. Kljub močnemu prestrukturiranju niso razvila zadostne centralnosti in raznovrstnosti, ki je značilna za regionalno pomembna središča.

Menimo, da ni primerno iskati težav slovenskih mest zgolj v njih samih, ampak tudi v slabi politiki oblikovanja regij oziroma pokrajin v Sloveniji. Mesta lahko razvijejo potrebno centralnost le, če je njihova vloga v prostoru dovolj natančno opredeljena. V Sloveniji je Ljubljana deležna prevelike centralnosti, vsem ostalim mestom pa je primanjkuje. Poleg tega so MSVM mest v Sloveniji podvržena nenehnim razvojnim spremembam, ki so posledica globalizacije, rasti terciarnega sektorja in drugih strukturnih sprememb. Za MSVM mora biti značilna čim bolj raznovrstna specializacija lokalnega gospodarstva, ki omogoča socialni razvoj, izboljšuje življenjske pogoje svojih prebivalcev in pritegne tudi vse druge dejavnike trajnostnega razvoja. To je ključ do uspeha majhnih in srednje velikih slovenskih mest.

3. Izkoriščanje dobljenih rezultatov:

3.1. Kakšen je potencialni pomen² rezultatov vašega raziskovalnega projekta za:

- ☒ a) odkritje novih znanstvenih spoznanj;
- ☒ b) izpopolnitev oziroma razširitev metodološkega instrumentarija;
- ☒ c) razvoj svojega temeljnega raziskovanja;
- ☐ d) razvoj drugih temeljnih znanosti;
- ☐ e) razvoj novih tehnologij in drugih razvojnih raziskav.

3.2. Označite s katerimi družbeno-ekonomskimi cilji (po metodologiji OECD-ja) sovpadajo rezultati vašega raziskovalnega projekta:

- ☐ a) razvoj kmetijstva, gozdarstva in ribolova - Vključuje RR, ki je v osnovi namenjen razvoju in podpori teh dejavnosti;
- ☐ b) pospeševanje industrijskega razvoja - vključuje RR, ki v osnovi podpira razvoj industrije, vključno s proizvodnjo, gradbeništvom, prodajo na debelo in drobno, restavracijami in hoteli, bančništvom, zavarovalnicami in drugimi gospodarskimi dejavnostmi;
- ☐ c) proizvodnja in racionalna izraba energije - vključuje RR-dejavnosti, ki so v funkciji dobave, proizvodnje, hranjenja in distribucije vseh oblik energije. V to skupino je treba vključiti tudi RR vodnih virov in nuklearne energije;
- ☒ d) razvoj infrastrukture - Ta skupina vključuje dve podskupini:
 - transport in telekomunikacije - Vključen je RR, ki je usmerjen v izboljšavo in povečanje varnosti prometnih sistemov, vključno z varnostjo v prometu;
 - prostorsko planiranje mest in podeželja - Vključen je RR, ki se nanaša na skupno načrtovanje mest in podeželja, boljše pogoje bivanja in izboljšave v okolju;
- ☐ e) nadzor in skrb za okolje - Vključuje RR, ki je usmerjen v ohranjanje fizičnega okolja. Zajema onesnaževanje zraka, voda, zemlje in spodnjih slojev, onesnaženje zaradi hrupa, odlaganja trdnih odpadkov in sevanja. Razdeljen je v dve skupini:
- ☐ f) zdravstveno varstvo (z izjemo onesnaževanja) - Vključuje RR - programe, ki so usmerjeni v varstvo in izboljšanje človekovega zdravja;
- ☐ g) družbeni razvoj in storitve - Vključuje RR, ki se nanaša na družbene in kulturne probleme;
- ☐ h) splošni napredek znanja - Ta skupina zajema RR, ki prispeva k splošnemu napredku znanja in ga ne moremo pripisati določenim ciljem;
- ☐ i) obramba - Vključuje RR, ki se v osnovi izvaja v vojaške namene, ne glede na njegovo vsebino, ali na možnost posredne civilne uporabe. Vključuje tudi varstvo (obrambo) pred naravnimi nesrečami.

² Označite lahko več odgovorov.

3.3. Kateri so **neposredni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

- Izdelana je analiza na podlagi anketnih vprašalnikov, ki so bila poslana vsem mestom in naseljem mestnega značaja. Vrnjenih je bilo cca 60 % vprašalnikov, kar je dovolj velik vzorec za oblikovanje relevantnih rezultatov analize.
- Narejen je izbor kazalnikov za določevanje in analizo majhnih in srednje velikih mest in njihovih urbanih območij.
- Na podlagi izbranih kazalnikov je narejena analiza za vsa mesta in naselja mestnega značaja v Sloveniji. Izbrani kazalniki so oblikovani tako, da se z njihov pomočjo da spremljati stanje in razvoj MSVM v Sloveniji ter izdalati primerjavo v mednarodnem merilu.
- Izdelana je kvantitativna analiza izbranih primerov (Postojna, Gornje Gorenjsko, somestje, Maribor).
- Izdelana je primerjava z rezultati ostalih študij, ki se ukvarjajo s sorodnimi temami opredelitve vloge MSVM v urbanem omrežju, predvsem projekta REPUS iz Interreg III B programa.
- Izdelana je razvrstitev majhnih in srednje velikih mest glede na izbran metodološki pristop, posebej glede na vlogo v regiji in njihovo vpetost v širše urbano območje s poudarkom na sodelovanju med občinami oziroma jedri znotraj posameznega urbanega območja.
- Podana je kritična ocena cilji izbranih državnih strategij (na področju urbane politike Slovenija še nimam sprejetega dokumenta na najvišji ravni) in njihovo uresničevanje ter učinki predpisov (Zakon o prostorskem načrtovanju) s tega področja.
- Izdelan je nabor ukrepov za izboljšave na področju razvoja urbanih območij majhnih in srednje velikih mest s poudarkom na možnostih medobčinskega sodelovanja in interesnega povezovanja.
- Predlagani so nekateri prostorski instrumenti medobčinskega sodelovanja na ravni urbanih območij majhnih in srednje velikih mest za vzpodbujanje in krepitev takega sodelovanja, ki bo uporaben pri nadaljnjem uresničevanju in spremljanju strateških ciljev.

3.4. Kakšni so lahko **dolgoročni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

- lažje prepoznavanje vloge in pomena MSVM v urbanem omrežju na nacionalni in mednarodni ravni
- na podlagi oblikovanih kazalnikov in meril je omogočeno spremljanje stanja in razvoja MSVM
- s predlogi ukrepov in instrumentov za izboljšanje urbanega razvoja je podan prispevek k oblikovanju politike urbanega razvoja, ki je Slovenija trenutno še nima
- podana so izhodišča nadaljnjega raziskovanja problematike MSVM in boljšega razumevanja notranjega ustroja mest in mestnih naselij

3.5. Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- ☒ a) v domačih znanstvenih krogih;
- ☒ b) v mednarodnih znanstvenih krogih;
- ☒ c) pri domačih uporabnikih;
- ☐ d) pri mednarodnih uporabnikih.

3.6. Kdo (poleg sofinancerjev) že izraža interes po vaših spoznanjih oziroma rezultatih?

Pravni subjekti (izvajalske firme), ki se ukvarjajo s prostorskim načrtovanjem na lokalni ravni, ki lahko rezultate projekta izkoristijo kot praiporočilo in metodološki napotek za reševanje konkretnih primerov pri izdelovanju občinskih prostorskih načrtov in urbanističnih načrtov za posamezna mestna naselja.

3.7. Število diplomantov, magistrrov in doktorjev, ki so zaključili študij z vključenostjo v raziskovalni projekt?

- Boštjan Klement, VLOGA MAJHNIH IN SREDNJE VELIKIH MEST ZA URESNIČEVANJE POLICENTRIČNEGA RAZVOJA SLOVENIJE, mentor prof. Andrej Pogačnik, somentorica viš. pred. Alma Zavodnik Lamovšek, 2006
- Irena Košič: VLOGA GORNJE GORENJSKEGA SOMESTJA V URBANEM OMREŽJU, mentor izr. prof. dr. Anton Prosen, somentor asist. Tadej Žaucer
- Jana Barkovič: KRITERIJI ZA DOLOČANJE URBANIH NASELIJ, mentor izr. prof. dr. Anton Prosen, somentorica viš. pred. Alma Zavodnik Lamovšek
- Vesna Lapuh: Merila urbanosti za določanje mesntih območij, mentor izr. prof. dr. Anton Prosen, somentorica viš. pred. Alma Zavodnik Lamovšek (naloga je še v izdelavi)

4. Sodelovanje z tujimi partnerji:

4.1. Navedite število in obliko formalnega raziskovalnega sodelovanja s tujimi raziskovalnimi institucijami.

Regija Emilia Romagna, Italija
Institute of Urban Development, Krakow, Poljska
Chech Technical University in Prague, Faculty of Architecture, Češka Republika
OIR Institute of Regional Studies and Spatial Planning, Avstrija
VATI, Hungarian Public Non-Profit Company for Regional Development and Town Planning, Madžarska

4.2. Kakšni so rezultati tovrstnega sodelovanja?

- Krakov, marec 2006 (vpliv prostorskega in regionalnega planiranja v Sloveniji (1945-1991) na razvoj malih in srednjih mest),
- Praga, julij 2006 (specifičnosti slovenskega urbanega sistema),
- Budimpešta, oktober 2006 (nekateri rezultati analize na podlagi enotne REPUS metodologije na ravni NUT5 v Sloveniji),
- Ljubljana, februar 2007 (predstavitev izbranih pilotnih primerov za Slovenijo: Ljubljana, Maribor, Gornje Gorenjsko somestje),
- Budimpešta, april 2007 (predstavitev SWOT analize in tipologije širših mestnih območij (LLS) na nacionalni ravni na podlagi REPUS metodologije in enotnih kazalnikov, ter SWOT analize vzorčnih primerov mest oz. mestnih območij).
- RePUS, Strategy for Regional Policentric Urban System in Central-Eastern Europe Economic Integrating Zone, Final Report, Interreg III B, v sodelovanju z vsemij partnerji iz točke 4.1 tega poročila, 2007

5. Bibliografski rezultati³ :

Za vodjo projekta in ostale raziskovalce v projektni skupini priložite bibliografske izpise za obdobje zadnjih treh let iz COBISS-a) oz. za medicinske vede iz Inštituta za biomedicinsko informatiko. Na bibliografskih izpisih označite tista dela, ki so nastala v okviru pričujočega projekta.

6. Druge reference⁴ vodje projekta in ostalih raziskovalcev, ki izhajajo iz raziskovalnega projekta:

V pripravi sta še dva članka, ki zajemata ključne rezultate raziskave in bosta objavljena v revijah s faktorjem vpliva:

- MAJHNA IN SREDNJE VELIKA MESTA KOT OGRODJE POLICETRNIČNEGA URBANEGA RAZVOJA
- MERILA ZA DOLOČANJE ZUNANJE MEJE MEST IN MESTNIH OBMOČIJ

³ Bibliografijo raziskovalcev si lahko natisnete sami iz spletne strani: <http://www.izum.si/>

⁴ Navedite tudi druge raziskovalne rezultate iz obdobja financiranja vašega projekta, ki niso zajeti v bibliografske izpise, zlasti pa tiste, ki se nanašajo na prenos znanja in tehnologije.

Navedite tudi podatke o vseh javnih in drugih predstavitev projekta in njegovih rezultatov vključno s predstavitvami, ki so bile organizirane izključno za naročnika/naročnike projekta.